

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-653-663

УДК 341.384

А. В. ФІЛІПОВ,
кандидат юридичних наук, доцент*
ORCID: 0000-0002-9035-144X

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОМПЕНСАЦІЇ УКРАЇНИ ВІЙСЬКОВИХ ВТРАТ І ВИТРАТ

У статті аналізуються міжнародно-правові засади компенсації Україні військових втрат та витрат, спричинених неспровокованою російською агресією. Ця проблематика, як стверджує автор, є недостатньо дослідженою в юридичній науці. Автор обґрунтовує правомірність і необхідність (з міркувань справедливості та недопущення повторення агресії) стягнення з рф військових втрат та витрат України у повному обсязі, оскільки російська агресія є найтяжчим міжнародним злочином, поєднаним з геноцидом та воєнними злочинами, вчиненими усмірно, з повним усвідомленням агресором усіх неоправаних наслідків діяння.

Ключові слова: репарації, компенсації, шкода та збитки за напрямом військових втрат, військові втрати та витрати внаслідок бойових дій, збройна агресія рф.

Filippov Artem. International Legal Principles of Compensation for Military Expenses and Losses to Ukraine

The article analyzes the international legal framework for compensating Ukraine for military losses and expenses caused by unprovoked russian aggression. The author argues that this issue is insufficiently studied in legal science. The author substantiates the legitimacy and necessity (for reasons of justice and prevention of repetition of aggression) of recovering from the russian federation the military losses and expenses of Ukraine in full, since russian aggression is the most serious international crime, combined with genocide and war crimes committed intentionally, with full awareness of all irreparable consequences of the act by the aggressor.

Key words: reparations, compensation, damage and losses in the area of military losses, military losses and expenses as a result of hostilities, armed aggression of the russian federation.

Постановка проблеми. Агресивна російська війна має наслідком величезні людські жертви, шкоду та збитки не тільки цивільним, а й військовим. Проте, на відміну від проблематики відшкодування збитків, завданих цивільним, яка перебуває у фокусі уваги наукової спільноти, міжнародно-правові проблеми відшкодування військових витрат та втрат привернули значно менше уваги – на нашу думку, абсолютно незаслужено. Адже ця проблема-

* **Filippov Artem**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), Docent

тика є не менш актуальною, зважаючи на те, що саме ЗС України перебувають у авангарді боротьби українського народу проти російського геноциду та поневолення. Відповідно ЗСУ потребують вчасного відновлення людських і матеріальних резервів, а учасники бойових дій – виплати належних їм коштів (грошового забезпечення, бойових виплат, компенсацій, матеріальної допомоги, соціальних виплат та ін.), речового, продовольчого, медичного забезпечення тощо. Ці витрати становлять суттєву частину видатків держави. Вважаємо, що компенсація цих витрат у порядку репарацій рф є правомірною вимогою, яка впливає з визнаного міжнародною спільнотою (на різних міжнародних платформах, зокрема ООН, Раді Європи, ОБСЄ, ЄС тощо) факту агресії рф проти України та ґрунтується на загальних принципах права, імперативних нормах загального міжнародного права, резолюціях ООН та інших міжнародних організацій і нормах українського законодавства.

Мета статті полягає в теоретичному узагальненні міжнародно-правових засад компенсації Україні військових втрат і витрат, спричинених агресією рф, на основі їх критичного аналізу. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: індукція, дедукція, синтез, аналіз, порівняння, системний підхід, метод контент-аналізу, спеціально-юридичний метод тощо.

Стан опрацювання проблеми. Міжнародно-правові аспекти репарацій досліджували численні зарубіжні (Ian Brownlie, Emanuela-Chiara Gillard, Juan E. Méndez, Marko Milanovic, Martha Minow, Naomi Roht-Arriaza, Diane Orentlicher, Marco Sassòli, Kathryn Sikkink, Gerry J. Simpson, Carsten Stahn, Beth Van Schaack та багато ін.) та вітчизняні (Н. Білянська, А. Бучинська, Л. Василенко, І. Голубенко, С. Клименко, Д. Кравчук, В. Мазуренко, Х. Марич, Н. Пинда, К. Савчук, С. Яковлева та ін.) науковці. Міжнародно-правові аспекти компенсації Україні збитків, завданих агресією рф, висвітлювали зарубіжні (Adrienne Alderman, Laurie R. Blank, Leanna Burnard, Jackson Erpenbach, Kate M. Harris, Jeremy Lewin, Luke Moffett, Mira Naseer, Raymond P. Tolentino, Laurence H. Tribe та ін.) та вітчизняні (А. Бучинська, Л. Василенко, Д. Дідус, Н. Камінська, Н. Малишева, К. Рашевська, М. Смирнов, А. Федорова, Г. Христова та ін.) дослідники. Низка зарубіжних і вітчизняних науковців і практикуючих юристів (А. Ібрагім, Ю. Зіскіна, Ф. Зеліков, А. Мойсеєнко, Р. Дж. Каррі, Л. Аксворті, Т. Болдрі, М. Бжозовська, І. Котлер, К. Керрі, Т. Грант, Д. Гербст, Б. Ньюмарк, С. Пасека, А. Рок, Р. Тайлер, Р. Зеллік) запропонували найбільш перспективну, на нашу думку, модель репарацій – багаторонно передачу активів¹, яка наразі вже почала реалізовуватись на практиці. Водночас міжнародно-правові проблеми відшкодування шкоди і збитків за напрямом військових втрат України, спричинених російською агресією, вищевказаними науковцями не досліджувались, а в окремих, розглянутих нижче працях, досліджувались лише фрагментарно. Методики оцінювання вартості військових (бойових) втрат (витрат) розробляли Ю. Добровольський,

В. Коверга, Є. Косарецький, Р. Коцюрба, С. Купак, З. Марчук, С. Митченко, О. Семененко, Р. Тарасов, М. Ярмольчик та ін., однак дослідники фокусувались на переважно економічних аспектах (ці методика в процесі удосконалення).

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи проблематику репарацій, доцільно передусім визначитись, що натеper розуміють під цим терміном у міжнародному праві, його доктрині та практиці застосування. Зміст цієї категорії змінювався залежно від часових і просторових координат. Вважається, що репарації прийшли на зміну контрибуціям, які були відомі ще з античності, являючи собою буквально та по суті данину, якою переможець обкладав переможеного², встановлюючи розмір, умови та форми на власний розсуд (лише Гаазька конвенція про закони та звичаї сухопутної війни 1907 р. установила межі контрибуцій, а після Першої світової війни на зміну їм приходять репарації)³. Інакше кажучи, необгрунтовані, довільно визначені пере-можцем у війні репарації по суті являють собою контрибуцію. З цього випливає, що репарації на відміну від контрибуцій повинні бути юридично та економічно обгрунтованими щодо їх розміру, умов та форм. На жаль, у всі часи ще одним чинником, більш вагомим, ніж юридичний чи економічний, що визначає розмір, умови та форми репарацій, був і лишається політичний, який необхідно враховувати.

Звичай відшкодовувати воєнні втрати та витрати переможця за рахунок переможеного виник саме в часи, коли практикувались контрибуції, однак це зовсім не означає, що репарації не повинні стягуватись для відшкодування шкоди та збитків за напрямом військових втрат у нинішній війні. Адже основна відмінність репарацій від контрибуцій, як ми вже зазначали, – в обгрунтованості, зокрема юридичній, що є однією з ознак їх правомірності. Репарації мають стягуватись з держави не з причини її поразки у війні, а внаслідок порушень нею міжнародного права. Агресія з часів Нюрнберзького трибуналу розглядається в міжнародному праві як найтяжчий міжнародний злочин, що, на думку судді від Великої Британії Н. Біркетта, відрізняється від інших військових злочинів тим, що являє собою концентроване зло⁴ – тобто комплексний злочин, оскільки супроводжується вчиненням воєнних злочинів (порушення міжнародного гуманітарного права) та злочинів проти людяності (геноцид, що вчиняє рф щодо українського народу). Факт неспровокованої збройної агресії рф проти територіальної цілісності України був зафіксований і підтверджений міжнародною спільнотою^{5: 6; 7}. Агресія є прямим порушенням п. 4 ст. 2 Статуту ООН (заборони застосування сили та загрози силою проти територіальної цілісності іншої держави)⁸, що розглядається в міжнародній практиці як зобов'язання erga omnes – а отже, рф агресією проти України порушила міжнародні зобов'язання не лише перед Україною, а перед усією світовою спільнотою. З цього випливає, що будь-яка країна має законне право вимагати від рф припинення протиправних дій та відшкодування завданої шкоди, в разі її доведення. На цьому базуються концепції контрзаходів^{9: 10} та багатосторонньої передачі активів¹¹.

Обов'язок держав сплатити репарації за міжнародні правопорушення ґрунтуються на загальних принципах права, що знаходить своє підтвердження у міжнародній судовій практиці (хрестоматійним є приклад рішення Постійної палати міжнародного правосуддя 1928 р. у справі Фабрика в Хожуві, Німеччина проти Польщі, де визначено, що «принципом міжнародного права і навіть загальною концепцією права є те, що будь-яке порушення зобов'язання передбачає обов'язок здійснити репарації»¹². На цьому ж систематично наголошують і Резолюції ГА ООН, які визначають форми репарацій: реституція, компенсація, сатисфакція¹³ або реституція, компенсація, реабілітація, сатисфакція та гарантії неповторення¹⁴. Натомість п. 1 ст. 75 Римського статуту передбачає форми компенсації потерпілим: реституція, компенсаційна виплата та реабілітація¹⁵. Специфіка військових втрат та витрат не дасть змоги широко застосовувати таку форму репарацій, як реституція, а субституцію також можна застосувати не в усіх випадках, тому основною формою, на нашу думку, може стати компенсація, що підтверджується сучасною міжнародною практикою: міжнародний компенсаційний механізм, що наразі існує, базується на Резолюції ГА ООН ES-11/5 від 14.11.2022 р., яка прямо рекомендує створення міжнародного компенсаційного механізму та реєстру збитків, втрат або шкоди, завданих агресією рф¹⁶, та Резолюції Комітету Міністрів Ради Європи від 12.05.2023 р., яка такий реєстр створює¹⁷. Враховуючи викладене, повністю поділяємо точку зору, що повна конфіскація російських закордонних активів (а не тільки їх заморожування) є цілком правомірною¹⁸ в рамках зазначених концепцій контрзаходів і багатосторонньої передачі активів з огляду на вчинення рф найтяжчих міжнародних злочинів (агресії, геноциду, воєнних злочинів тощо).

Доцільно розрізняти репарації за порушення *jus ad bellum* та *jus in bello*: вони дедалі частіше розглядаються й присуджуються окремо, до того ж репарації за порушення міжнародного гуманітарного права можуть стягуватись не з держави, а безпосередньо з воєнних злочинців. Право на компенсацію військових витрат та втрат України впливає з факту порушення рф *jus ad bellum* – а саме з факту агресії рф проти України¹⁹. Втім, визнання чи відмова в репараціях за порушення *jus ad bellum* не виключає права окремих військовослужбовців ЗСУ також вимагати від рф або безпосередньо від воєнних злочинців репарацій за порушення рф *jus in bello*, а саме міжнародного гуманітарного права, що містяться, зокрема, у Гаазькій конвенції про закони і звичаї сухопутної війни 1907 р.²⁰, Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р.^{21–24} і додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 8 червня 1977 р. (Протокол I)²⁵, наприклад, правил поведження з військовополоненими.

Міжнародно-правовий звичай, відображений у міжнародній судовій практиці, зокрема, в згаданому вже нами рішенні Постійної палати правосуддя Ліги Націй, а також у доктрині міжнародного права, передбачає повну компенсацію усієї шкоди (у т. ч. збитків), завданих міжнародним правопорушенням. Однак досвід репарацій після Першої світової війни та його поши-

рена в науці інтерпретація, за якою надмірні, необґрунтовані та несправедливі репарації розглядаються як один з чинників, що спровокував Другу світову війну, призвів до формування нової концепції репарацій. У рамках останньої висловлювалась точка зору, що базується на поглядах видатного фахівця в галузі міжнародного права професора Броунлі: у випадку широкомасштабної агресії адекватна компенсація суперечитиме принципам гуманності та належної політики, тому репарації не повинні позбавляти населення держави-агресора забезпечення мінімальних соціально-економічних стандартів (харчування, охорона здоров'я) – з цього робиться два висновки: по-перше, вимоги про репарації повинні задовольнятися лише з урахуванням економічного потенціалу держави-правопорушника, щоб не ставити під загрозу забезпечення прав людини, а по-друге, репарації мають спрямовуватись передусім на компенсацію шкоди та збитків, завданих жертвам війни внаслідок порушення прав людини²⁶. Міжнародна практика демонструє тенденцію повної чи часткової відмови компенсації військових витрат за порушення *ius ad bellum*: так, міжнародні комісії (Компенсаційна комісія ООН та ін.) та суди, що розглядають питання репарацій, як правило, або взагалі відмовляються розглядати вимоги щодо компенсації військових витрат (мотивуючи відмову відсутністю юрисдикції щодо таких вимог або необхідністю максимізації коштів для приватних (фізичних та юридичних) осіб, які зазнали шкоди), або відмовляють у їх задоволенні через відсутність належної доказової бази (до якої ставляться більш прискіпливо, ніж у випадку вимог компенсації жертвам війни за порушення міжнародного гуманітарного права)²⁷. Натомість репарації військовополоненим за порушення *ius in bello* цілком підпадають під юрисдикцію зазначених органів, існують прецеденти компенсації за жорстоке поводження з військовополоненими²⁸, зокрема після війни між Ефіопією та Еритреєю 1998–2000 рр.

У міжнародній юрисдикційній практиці рішення про сплату репарацій ухвалюють у різний спосіб: 1) у результаті капітуляції держави-переможниці, як правило, покладають на державу-агресора репарації, про що остання з державами – жертвами агресії укладає міжнародні договори; 2) у добровільному порядку держава-порушник може запропонувати репарації потерпілій державі або фізичним чи юридичним особам; 3) міжнародний компенсаційний механізм багатосторонньої передачі заморожених активів рф в межах контрзаходів; 4) різні міжнародні юрисдикційні інституції: Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд, Європейський суд з прав людини, спеціальний міжнародний трибунал *ad hoc*, компенсаційна комісія ООН тощо. Однак, у силу специфіки військових втрат і витрат України, що стали наслідком агресії рф, для їх компенсації підходять не всі перелічені міжнародні механізми. Так, ЄСПЛ і Міжнародний кримінальний суд не мають у своїй практиці таких прецедентів, до того ж останньому наразі не підсудний злочин агресії рф проти України, який є основною фактичною підставою для репарацій з рф щодо компенсації шкоди та збитків за напрямом військових

втрат і витрат. Створення спеціального міжнародного трибуналу щодо злочину агресії проти України може вирішити цю проблему – перші кроки в цьому напрямі вже зроблені Коаліцією держав Ради Європи: наразі визначено ключові елементи Проекту статуту Шумана²⁹.

Створення компенсаційної комісії ООН, на нашу думку, малоімовірно без відповідної резолюції Ради Безпеки ООН (у якій рф необґрунтовано посідає місце СРСР, зловживаючи так званним правом вето, ігноруючи передбачений п. 3 ст. 27 Статуту ООН обов'язок як сторона міжнародного конфлікту утриматись від участі в голосуванні). Міжнародний суд ООН може ухвалити рішення про репарації лише в разі згоди рф з його юрисдикцією, однак навіть якщо цей суд ухвалить рішення про репарації, рф може не виконати його добровільно та заблокувати в Раді Безпеки ООН резолюцію щодо примусового виконання.

Отже, найбільш ефективним щодо компенсації військових втрат і витрат, спричинених збройною агресією рф, наразі вбачається міжнародний компенсаційний механізм багатосторонньої передачі заморожених активів рф у межах контрзаходів (поки що відсотків, але дедалі частіше висловлюються політичні та юридичні позиції щодо необхідності повної конфіскації, причому не тільки приватних, а й суверенних активів держави-агресорки). Ця модель вигідно відрізняється можливістю оперативно компенсувати матеріальні військові втрати та витрати України вже тепер, під час війни, спрямовуючи фінансові ресурси агресора на протидію агресії – підтримку та відновлення обороноздатності України, на потреби ЗСУ та інших військових формувань, зокрема для поповнення знищеного військового майна, що для України є важливим чинником виживання та перемоги. Перші приклади таких дій уже є³⁰. Така модель багатосторонньої передачі активів вигідно відрізняється тим, що не залежить від паралізованої російським «правом вето» системи ООН, не зв'язана межами юрисдикції міжнародних судів (трибуналів), компетенцією міжнародних компенсаційних комісій і може бути реалізована через різні юридичні та політичні механізми: санкційний механізм, контрзаходи, а також через механізм виконання рішень і вироків національних (зокрема, українських³¹) судів щодо стягнення збитків, завданих російською агресією, з рф, а також окремих фізичних та юридичних осіб, причетних до злочину агресії (фінансування, пропаганда агресії тощо), або винних у інших міжнародних правопорушеннях (воєнних злочинах, геноциді тощо).

Висновки. Наведене дає підстави стверджувати, що стягнення з рф збитків у повному обсязі, а отже, й за напрямом військових втрат і витрат України, є правомірним і необхідним, виходячи з принципу справедливості, закріпленого в п. 1 ст. 1 Статуту ООН, оскільки рф агресією проти України прямо, грубо та зухвало порушила п. 4 ст. 2 Статуту ООН (заборони застосування сили та загрози силою проти територіальної цілісності іншої держави), що розглядається в міжнародній практиці як зобов'язання *erga omnes* російська агресія є найтяжчим міжнародним злочином, поєднаним з геноцидом і

воєнними злочинами, вчиненими навмисно, з повним усвідомленням агресором усіх наслідків своїх діянь. Якомога більш повне відшкодування державою-агресоркою цих витрат, на наше переконання, сприятиме превенції таких злочинів у майбутньому. На жаль, міжнародно-правові механізми компенсації Україні військових втрат і витрат, спричинених збройною агресією рф, перебувають у процесі становлення, тому, на нашу думку, не варто відразу очікувати від них високої ефективності. Однак деякі риси цих майбутніх механізмів вже можна спостерігати: вони базуються на загальних принципах права, нормах *jus cogens* (зокрема, положеннях Статуту ООН), Гельсінського акта 1975 р., на резолюціях ГА ООН і Комітету Міністрів Ради Європи, актах інших міжнародних організацій та інституцій (ОБСЄ, ЄС, Міжнародного суду ООН, Міжнародного кримінального суду, ЄСПЛ тощо). Ключовою особливістю цих механізмів, яка впливає на результат, є неможливість ефективно задіяти в ньому Раду Безпеки ООН, що паралізує більшість зусиль та ініціатив у рамках ООН, робить неефективним механізм Міжнародного суду ООН. Тому наразі найбільшу ефективність щодо компенсації збитків, спричинених збройною агресією рф, показала модель багатосторонньої передачі заморожених активів рф, яка вже почала (поки що обмежено) реалізовуватись у контексті санкцій і контрзаходів. У нинішніх умовах ця модель, на нашу думку, залишається найбільш перспективною щодо компенсації Україні збитків за напрямом військових втрат та витрат.

1. Багатостороння передача активів: Модель із забезпечення репарацій для України / Зіскіна Ю. М. та ін. Newlines Institute for Strategy and Policy. 2023. 53 с. URL: https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/40_copies_UKR-FINAL-report-reparations.pdf (дата звернення: 22.12.2024). 2. Українська мала енциклопедія: 16 кн.: у 8 т. / проф. Є. Онацький. Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. 1960. Т. 3, кн. VI: Літери Ком – Ле. С. 710–711. URL: https://encyclopedia.kyiv.ua/vydaniya/files/use/second_book/part1.pdf (дата звернення: 02.01.2025). 3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3: К–М. 792 с. 792 с. 4. The International Military Tribunal for Germany (1946-09-30), Judgment of the International Military Tribunal for the Trial of German Major War Criminals: The Nazi Regime in Germany, The Avalon Project, Yale University. URL: <https://avalon.law.yale.edu/imt/judnazi.asp#common> (дата звернення: 02.01.2025). 5. Territorial integrity of Ukraine. Resolution 68/262 adopted by the General Assembly on 27 March 2014. UN. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/455/17/pdf/n1345517.pdf> (дата звернення: 22.01.2025). 6. Aggression against Ukraine. Resolution ES-11/1 adopted by the General Assembly on 2 March 2022. UN. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290?v=pdf> (дата звернення: 22.01.2025). 7. Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations. Resolution ES-11/4 adopted by the General Assembly on 12 October 2022. UN. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/630/66/pdf/n2263066.pdf?OpenElement> (дата звернення: 22.01.2025). 8. United Nations Charter. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (дата звернення: 22.01.2025). 9. On Proposed Countermeasures Against Russia to Compensate Injured States for Losses Caused by Russia's War of

Aggression Against Ukraine: Legal Memorandum. 20 November 2023. URL: <https://drive.google.com/file/d/1kx-sEuJAQeD6wELgczSolQKYMrZhntB1/view?pli=1> (дата звернення 22.01.2025). **10.** Камінська Н. В. Міжнародно-правовий режим контрзаходів у формі передачі Україні російських активів: теоретичні й практичні аспекти. *Право України*. 2024. № 3. С. 9–20. **11.** Багатостороння передача активів. Названа праця. **12.** Там само, С. 14. **13.** Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001. Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II (Part Two). The annex to General Assembly resolution 56/83 of 12 December 2001, and corrected by document A/56/49 (Vol. I) / Corr.4. UN. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf (дата звернення: 22.01.2025). **14.** Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law. Resolution 60/147 adopted by the General Assembly on 16 December 2005. UN. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n05/496/42/pdf/n0549642.pdf?OpenElement> (дата звернення: 22.01.2025). **15.** Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 22.01.2025). **16.** Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine. Resolution adopted by the General Assembly on 14 November 2022. UN. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3993657?v=pdf> (дата звернення: 22.01.2025). **17.** Резолюція СМ/Res(2023)3 від 12.05.2023 р. Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_001-23#Text (дата звернення: 22.01.2025). **18.** Малишева Н. Р. Міжнародний компенсаційний механізм спрямування заморожених російських активів на користь України: можливості створення, правові проблеми та шляхи їх подолання. *Правова держава*. Випуск 35. С. 434. DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-426-441. **19.** Рашевська К. Є. Моделі та механізми виплати репарацій: міжнародний досвід та ідеї для України. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-129>. С. 1032. **20.** IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення 09.01.2025). **21.** Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (дата звернення: 16.11.2024). **22.** Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text (дата звернення: 16.11.2024). **23.** Конвенція про поведінку з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 16.11.2024). **24.** Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 16.11.2024). **25.** Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 16.11.2024). **26.** Carsten Stahn. 'Jus ad bellum', 'jus in bello' ... 'jus post bellum'? *The European Journal of International Law*. 2006. Vol. 17. No. 5, P. 940. DOI: 10.1093/ejil/chl037. **27.** Моффетт Л. Варіанти відшкодування збитків, завданих під час війни в Україні: аналітична записка. Belfast. Queen's University. 2022. С. 53–54. URL: <https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/Варіанти-відшкодування-збитків-завданих-під-час-війни-в-Україні-.pdf> (дата звернення: 22.01.2025). **28.** Там само, С. 54. **29.** Смирнов М. І. Спеціальний міжнарод-

ний трибунал ad hoc щодо злочину агресії росії проти України як механізм для розслідування та притягнення до відповідальності країни-агресора за найтяжчий міжнародний злочин міжнародно-правові та юрисдикційні аспекти. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 410. DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2023.1.62>. **30.** Камінська Н. В. Названа праця. С. 13–14. **31.** Відшкодування для України: моделі, перспективи, виклики. Аналітична доповідь / І. М. Городиський, М. В. Бем, С. Р. Косаревич, С. О. Верланов, Н. В. Василечко, А. А. Слюсар. Львів: Центр Дністрянського, 2023. С. 45–54.

References

1. Bahatostoronnia peredacha aktyviv: Model iz zabezpechennia reparatsii dlia Ukrainy / Ziskina Yu. M. ta in. Newlines Institute for Strategy and Policy. 2023. 53 s. URL: https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/40_copies_UKR-FINAL-report-reparations.pdf (data zvernennia: 22.12.2024).
2. Ukrainaska mala entsyklopediia: 16 kn.: u 8 t. / prof. Ye. Onatskyi. Nakladom Administratury UAPTs v Arhentyini. 1960. T. 3, kn. VI: Lityry Kom–Le. S. 710–711. URL: https://encyclopedia.kyiv.ua/vydaniya/files/use/second_book/part1.pdf (data zvernennia: 02.01.2025).
3. Yurydychna entsyklopediia: V 6 t. / Redkol.: Yu. S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. Kyiv: Ukrainaska entsyklopediia im. M. P. Bazhana, 2001. T. 3: K–M. 792 s. 792 s.
4. The International Military Tribunal for Germany (1946-09-30), Judgment of the International Military Tribunal for the Trial of German Major War Criminals: The Nazi Regime in Germany, The Avalon Project, Yale University. URL: <https://avalon.law.yale.edu/imt/judnazi.asp#common> (data zvernennia: 02.01.2025).
5. Territorial integrity of Ukraine. Resolution 68/262 adopted by the General Assembly on 27 March 2014. UN. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/455/17/pdf/n1345517.pdf> (data zvernennia: 22.01.2025).
6. Aggression against Ukraine. Resolution ES-11/1 adopted by the General Assembly on 2 March 2022. UN. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290?v=pdf> (data zvernennia: 22.01.2025).
7. Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations. Resolution ES-11/4 adopted by the General Assembly on 12 October 2022. UN. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/630/66/pdf/n2263066.pdf?OpenElement> (data zvernennia: 22.01.2025).
8. United Nations Charter. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (data zvernennia: 22.01.2025).
9. On Proposed Countermeasures Against Russia to Compensate Injured States for Losses Caused by Russia's War of Aggression Against Ukraine: Legal Memorandum. 20 November 2023 URL: <https://drive.google.com/file/d/1kx-sEuJAQeD6wELgczSolQKYMrZhtB1/view?pli=1> (data zvernennia 22.01.2025).
10. Kaminska N. V. Mizhnarodno-pravovy rezhym kontrzakhodiv u formi peredachi Ukraini rosiiskyykh aktyviv: teorychni y praktychni aspekty. *Pravo Ukrainy*. 2024. № 3. S. 9–20.
11. Bahatostoronnia peredacha aktyviv. Nazvana pratsia.
12. Tam samo, S. 14.
13. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001. Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II (Part Two). The annex to General Assembly resolution 56/83 of 12 December 2001, and corrected by document A/56/49 (Vol. I) / Corr.4. UN. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf (data zvernennia: 22.01.2025).
14. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law. Resolution 60/147 adopted by the General Assembly on 16 December 2005. UN. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n05/496/42/pdf/n0549642.pdf?OpenElement>(data zvernennia: 22.01.2025).
15. Rymyskyi Statut Mizhnarodnoho Kryminalnoho Sudu. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (data zvernennia: 22.01.2025).

16. Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine. Resolution adopted by the General Assembly on 14 November 2022. UN. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3993657?v=pdf> (data zvernennia: 22.01.2025). 17. Rezoliutsiia CM/Res(2023)3 vid 12.05.2023 r. Pro vstanovlennia Rozshyrenoi chastkovoi uhody pro Reiestr zbytkiv, zavdanykh ahresiiei Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_001-23#Text (data zvernennia: 22.01.2025). 18. Malysheva N. R. Mizhnarodnyi kompensatsiinyi mekhanizm spriamuvannia zamorozhenykh rosiiskykh aktyviv na koryst Ukrainy: mozhlyvosti stvorennia, pravovi problemy ta shliakhy yikh podolannia. *Pravova derzhava*. Vypusk 35. S. 434. DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-426-441. 19. Rashevskaya K. Ye. Modeli ta mekhanizmy vyplaty reparatsii: mizhnarodnyi dosvid ta idei dlia Ukrainy. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-129>. S. 1032. 20. IV Konventsiiia pro zakony i zvychai viiny na sukhodoli ta dodatok do nei: Polozhennia pro zakony i zvychai viiny na sukhodoli vid 18 zhovtnia 1907 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (data zvernennia 09.01.2025). 21. Konventsiiia pro polipshennia doli poranenykh i khvorykh u diiuchykh armiiakh vid 12 serpnia 1949 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text (data zvernennia: 16.11.2024). 22. Konventsiiia pro polipshennia doli poranenykh, khvorykh ta osib, yaki zaznaly korabelnoi avarii, zi skladu zbroinykh syl na mori vid 12 serpnia 1949 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text (data zvernennia: 16.11.2024). 23. Konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopolonenymy vid 12 serpnia 1949 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (data zvernennia: 16.11.2024). 24. Konventsiiia pro zakhyst tsyvilnoho naselennia pid chas viiny vid 12 serpnia 1949 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (data zvernennia: 16.11.2024). 25. Dodatkovyi protokol I do Zhenevskykh konvetsii vid 12 serpnia 1949 roku, shcho stosuietsia zakhystu zhertv mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv (Protokol I), vid 8 chervnia 1977 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (data zvernennia: 16.11.2024). 26. Carsten Stahn. 'Jus ad bellum', 'jus in bello' ... 'jus post bellum'? *The European Journal of International Law*. 2006. Vol. 17. No. 5, P. 940. DOI: 10.1093/ejil/chl037. 27. Moffett L. Varianty vidshkoduvannia zbytkiv, zavdanykh pid chas viiny v Ukraini: analitychna zapyska. Belfast. Queen's University. 2022. S. 53–54. URL: <https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/Varianty-vidshkoduvannia-zbytkiv-zavdanykh-pid-chas-viiny-v-Ukraini-.pdf> (data zvernennia: 22.01.2025). 28. Tam samo, S. 54. 29. Smyrnov M. I. Spetsialnyi mizhnarodnyi trybunal ad hoc shchodo zlochyngu ahresii rossii proty Ukrainy yak mekhanizm dlia rozsluduvannia ta pryiahnennia do vidpovidalnosti krainy-ahresora za naitiazhchyi mizhnarodnyi zlochyn mizhnarodno-pravovi ta yurysdyktsiinyi aspekty. *Kyivskiy chasopys prava*. 2023. № 1. S. 410. DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2023.1.62>. 30. Kaminska N. V. Nazvana pratsia. S. 13–14. 31. Vidshkoduvannia dlia Ukrainy: modeli, perspektyvy, vyklyky. Analitychna dopovid / I. M. Horodyskyi, M. V. Bem, S. R. Kosarevych, S. O. Verlanov, N. V. Vasylechko, A. A. Sliusar. Lviv: Tsentri Dnistrianskoho, 2023. S. 45–54.

Filippov Artem. International Legal Principles of Compensation for Military Expenses and Losses to Ukraine

Introduction. The article analyzes the international legal framework for compensating Ukraine for military losses and expenses caused by unprovoked russian aggression. The author argues that this issue is insufficiently studied in legal science.

The aim of the article is to theoretically summarize the international legal framework for compensation to Ukraine for military losses and expenses caused by the aggression of the russian federation based on their critical analysis.

Results. *The theoretical and methodological basis of this study is based on general scientific and special methods of cognition: induction, deduction, synthesis, analysis, comparison, systematic approach, content analysis method, special legal method, etc.*

The author substantiates the legitimacy and necessity (for reasons of justice and prevention of repetition of aggression) of recovering from the russian federation the military losses and expenses of Ukraine in full, since russian aggression is the most serious international crime, combined with genocide and war crimes committed intentionally, with full awareness of all irreparable consequences of the act by the aggressor.

The author believes that we should not expect high efficiency from international legal mechanisms of compensation for military losses and expenses caused by the armed aggression of the russian federation, as they are still in the process of formation. However, some features of these future mechanisms can already be observed: they are based on general principles of law, jus cogens norms (in particular, the provisions of the UN Charter), the 1975 Helsinki Act, resolutions of the UN General Assembly and the Committee of Ministers of the Council of Europe, acts of other international organizations and institutions (OSCE, EU, International Court of Justice, International Criminal Court, ECHR, etc.) The key feature of these mechanisms that affects the result is the inability to effectively involve the UN Security Council, which paralyzes most efforts and initiatives within this organization and makes the mechanism of the International Court of Justice ineffective.

Conclusions. *Therefore, in the author's opinion, the most effective model for compensation of military losses and costs caused by the armed aggression of the russian federation is the model of multilateral transfer of frozen assets of the russian federation as part of countermeasures. However, the author notes that all existing models of compensation for military losses and expenses caused by the armed aggression of the russian federation depend not only on legal but also on political decisions.*

Key words: *reparations, compensation, damage, losses, military losses and expenses as a result of hostilities, armed aggression of the russian federation.*